

Студент 1 курсу

факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ВВЕДЕННЯ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ**В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ**

Анотація. Розглянуто проблематику запровадження в Україні судового прецеденту як джерела права. Проаналізовано новіції Закону України "Про судоустрій та статус суддів" у контексті доктрини судового прецеденту.

Аннотация. Рассмотрена проблематика внедрения в Украине судебного прецедента как источника права. Проанализированы новации Закона Украины "О судоустройстве и статусе судей" в контексте доктрины судебного прецедента.

Annotation. This article deals with the problems of implementing in Ukraine. The judicial precedent as a source of law. The innovations of the Law of Ukraine "On Judicial system and Status of Judges" are analysed in the context of the doctrine of judicial precedent.

Ключові слова: судовий прецедент, судова реформа, рішення Верховного Суду України, правова система.

Незважаючи на те, що судовий прецедент як джерело права не притаманний Україні, на практиці рішення вищих спеціалізованих судів беруться до уваги судами першої та апеляційної інстанції під час вирішення того чи іншого спору. Саме тому можливість та доцільність запровадження судового прецеденту до правової системи України є чітким питанням і заслуговує на детальний розгляд.

Метою статті є розкриття питання запровадження в Україні судового прецеденту як джерела права, а також аналіз судової системи держави та можливість внесення змін на підставі судового прецеденту.

В умовах сучасних інтеграційних тенденцій становлення вітчизняної правової системи не може відбуватись ізольовано. Особливо це стосується досвіду використання невідомих українському праву інструментів правового регулювання, серед яких важливе місце займає правовий прецедент.

Проблематика судового прецеденту не нова для вітчизняної науки. Аналіз окремих аспектів цього явища, його природи та особливостей стали предметом активних досліджень таких вчених, як: Л. Дроздовський, Д. Ковш, В. Крулько, Є. Шмаров, І. Назарова, В. Василик, А. Жаріков, Н. Покасова, С. Ігнатівський, О. Друг та ін.

У наукових колах досі триває дискусія про існування судового прецеденту в Україні та про доцільність його впровадження у вітчизняну правову дійсність. Так, наприклад, Л. Дроздовський [1] вважає, що проблема єдності судової практики в Україні дійсно нагальна. Проте вирішити її за допомогою судового прецеденту неможливо. Недосконалість та подекуди абсурдність судової системи, відсутність об'єктивного відбору кандидатів на посаду судді, повна безвідповідальність та свавілля суддів не можуть бути усунені за допомогою права судового прецеденту. Потреба у прецеденті виникає у двох випадках: по-перше, законодавство є негнучким, тобто орган, уповноважений вносити зміни в закони, не справляється зі своєю функцією, в результаті чого зміни до законодавства не встигають реформуватися разом зі змінами в суспільних відносинах; по-друге, законодавство є настільки недосконалим, суперечливим та незрозумілим, що унеможливує його однакове застосування без допомоги інших вказівок (джерел права).

З 2005 року в Україні запроваджено Єдиний державний реєстр судових рішень для розвитку судового прецеденту як у вигляді усталеної судової практики, так і переконливого прецеденту. На сьогодні інструментом, що дозволяє скорочувати формування усталеної судової практики з різних правових питань, є підвищення ролі переконливого прецеденту рішень через підвищення рівня поінформованості суддів, адвокатів та інших юристів про такі рішення. Водночас на роботу цього реєстру є багато нарікань. Зокрема, рішення вносяться до реєстру вкрай несвоєчасно і неповно.

Є. Шмаров [2] вважає, що попри те, що право судового прецеденту в Україні офіційно не існує, судді, приймаючи рішення зі складних справ, звертаються до раніше прийнятих рішень чи до роз'яснень судів вищих інстанцій. Тому стверджувати, що судовий прецедент не працює в Україні, було б неправильно. Проте часто з одного питання можна знайти протилежні рішення суддів. І в такому випадку такі рішення стають інструментом для обґрунтування "необхідної" позиції. Зрозуміло, що якщо суди будуть зобов'язані орієнтуватися на конкретну практику вищих судів, з цього буде користь тільки тоді, коли вищі суди прийматимуть всі свої рішення відповідно до єдиної позиції суду, а не через певні переконання. На жаль, навіть із Верховного Суду інколи виходять документи, які викликають подив. Тому ідея встановлення права судового прецеденту може бути зведена нанівець різною практикою з того чи іншого питання, яка вже склалася на сьогодні. Однак, попри такі побоювання, введення цього права та поступове його вдосконалення є доцільним.

Але крім позитивних рис, упровадження прецедентного права має і численні недоліки. Так, Н. Покасова [3] вважає, що беззаперечним є той факт, що сучасне законодавство України має значну кількість прогалин та суперечностей, що в багатьох випадках ускладнює, а інколи робить неможливим застосування тієї чи іншої норми права. Усунення правових недоліків на законодавчому рівні – процес досить складний та тривалий, а тому навіть за великого бажання законодавець просто неспроможний

© Журавко В. С., 2013

одночасно усувати прогалини та забезпечувати відповідність між станом суспільства та правовою системою. Водночас судова влада покликана захищати права та законні інтереси осіб та позбавлена права відмовити в здійсненні правосуддя з мотивів відсутності чи неповноти законодавства. Саме за таких обставин зростає роль судової практики, яка вже на цьому етапі використовується юристами-практиками для обґрунтування необхідності вирішення спору в той чи інший спосіб. Законодавче закріплення

судового прецеденту, сприяло б більш швидкому та ефективному вирішенню проблемних питань, кращому мотивуванню судових рішень, оскільки кожен суддя матиме основу вирішення конкретної справи, а отже, й чітке уявлення про можливість застосування тієї чи іншої норми права в певній категорії справ. Проте не слід забувати про індивідуальний та об'єктивний підхід судді до кожної окремої справи, який повинен мати місце й після законодавчого закріплення судового прецеденту. Що ж стосується надання судовому прецеденту статусу джерела права, то на сучасному етапі розвитку українського суспільства такі наміри могли б бути реальними за умови законодавчого закріплення за судами нормотворчої функції; створення чіткої процедури систематизації судових рішень, яка б сприяла швидкому "перевтіленню" судових рішень у судовий прецедент; застосування низки заходів, які б запобігали свавіллю судової влади та штучному створенню незаконних прецедентів.

Д. Ковш [4] зауважує, що на сьогодні судовий прецедент як джерело права в Україні вже використовується. Адже, виходячи з положень всіх процесуальних кодексів (крім Кримінального), підставою для касаційного перегляду рішення є неоднакове застосування судами одного і того ж положення закону. Це підтверджує існування в Україні судового прецеденту та посилання на нього. Крім того, у судовій практиці юристи досить часто використовують судовий прецедент як доказ своєї правої позиції під час вирішення тієї чи іншої справи, наприклад: роз'яснення та постанови пленумів та судів вищої інстанції, навіть роздруківки судових рішень, які стали доступними після впровадження єдиної системи судових рішень. Однак виходячи з практики діючих фірм, суд під час винесення рішення дуже рідко посилається на позицію іншого суду, проте бере її до уваги. Прямим підтвердженням існування судового прецеденту як джерела права в нашій державі є численні рішення Конституційного суду. Запровадження права судового прецеденту в Україні, враховуючи активність нашого законотворчого органу, може тривати досить довгий час. Також буде досить важко інтегрувати правовий прецедент до існуючої системи, оскільки під час винесення рішення суд повинен ґрунтуватися не тільки на нормах закону, а й брати до уваги існуючу практику. При цьому рішення суду має одночасно відповідати як встановленим нормам, так і практиці, та не суперечити один одному. Як відомо, однакових справ не існує. Тому доведення у суді ідентичності судового прецеденту стосовно конкретних обставин справи, що розглядається, може збільшити процесуально-альні строки її розгляду.

Україні, як і будь-якій іншій країні романо-германської правової сім'ї, притаманні судові прецеденти у вигляді усталеної судової практики та переконливого прецеденту (у першу чергу, рішень ВСУ та вищих спеціалізованих судів).

Є багато чинників загального характеру, що стримують розвиток судового прецеденту в праві України. До них належать корумпованість суддів (яка заважає становленню усталеної судової практики через розмивання її свідомо неправосудними рішеннями), недостатній рівень кваліфікації суддів, вади системи підбору суддів, недотримання принципу незалежності суддів (зокрема, через наявність значного адміністративного ресурсу у голів судів), відсутність ефективного механізму притягнення суддів до відповідальності за прийняття свідомо неправомірних рішень тощо.

Негативний вплив на розвиток судового прецеденту має і передбачені Законом України "Про реформування правосуддя в Україні" повноваження апеляційних судів, президії апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду та заступників голів і президії, суддів ВСУ, голів судових палат ВСУ надавати судам нижчого рівня "методичну допомогу" у застосуванні законодавства. Це призводить не тільки до відволікання суддів вищих інстанцій від здійснення правосуддя, а й до видачі судам нижчих інстанцій з боку судів вищих інстанцій адміністративних по суті приписів щодо застосування законодавства, що суперечить ст. 126 Конституції України ("Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється") та заважає формуванню прецеденту усталеною судовою практикою.

Аналізуючи позитивні та негативні наслідки впровадження судового прецеденту в правову систему, можна зробити висновок про те, що в Україні давно назріла потреба запровадження та нормативного закріплення судового прецеденту. Для більш ефективного його провадження слід встановити, що судовий прецедент є додатковим джерелом права і застосовується у випадках прогалин у правовій системі. Рішення може бути визнано прецедентом, якщо воно прийняте судом будь-якої інстанції, пройшло перевірку в апеляційному та касаційному порядку й оприлюднене в офіційному друкованому документі Верховного Суду України. Обов'язковість дотримання певного рішення як судового прецеденту виникає для судді у справі, яку він розглядає, тільки за умови подібності справи тій, яка вирішена раніше.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновки, що важко буде використовувати судовий прецедент як джерело права, оскільки юристи звикли здебільшого тлумачити норми права на свою користь, а не шукати та застосовувати потрібний прецедент. Слід зауважити, що в світі відбувається своєрідний обмін: країни англо-американської системи застосовують в судовій практиці кодифіковане законодавство ЄС, а країни романо-германської системи дедалі частіше застосовують прецедент. Тому, враховуючи європейську спрямованість України, заявита дискусія з приводу введення судового прецеденту вже не викликають подиву. О тже, ідея запровадження права судового прецеденту в Україні має право на існування.

Наук. керівн. Коршакова О. М.

Література: 1. Дроздовський Л. Перспектива введення в Україні судового прецеденту як джерела права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120594>. 2. Шмаров С. Перспектива введення в Україні судового прецеденту як джерела права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120594>. 3. Показова Н. Перспектива введення в Україні судового прецеденту як джерела права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120594>. 4. Ковш Д. Перспектива введення в Україні судового прецеденту як джерела права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120594>. 5. Попов Ю. Суддівське правотворення на прикладі регулювання відносин щодо неукладених угод / Ю. Попов // Юридичний радник. – 2005. – № 5. – С. 34–38. 6. Циппеліус Р. Юридична методологія / Р. Циппеліус. – К., 2004. – 176 с.